

УДК: 631.147(088.2)

ОРГАНІЗАЦІЙНІ ФОРМИ ПЕРЕХОДУ ДО ОРГАНІЧНОГО ЗЕМЛЕРОБСТВА ЗА ДОПОМОГОЮ СИСТЕМИ СЕРТИФІКАЦІЇ ОРГАНІЧНОГО СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

Пінчківська Н.Г., аспірант

Уманський національний університет садівництва

В статті досліджено і визначено впровадження системи заходів відповідних структур, направлених на формування і розвиток системи сертифікації органічного сільського господарства в Україні.

Ключевые слова: *органическое земледелие, сертификация, стандарты, нормативы.*

Introduction of the system of measures of corresponding structures, aimed at the forming and development of the system of organic agriculture certification in Ukraine is researched and determined in the article.

Key words: *organic agriculture, certification, standards, norms.*

Постановка проблеми. Маючи значні потенційні ресурси для розвитку сільського господарства в Україні, великою перспективою для становлення нової галузі є органічне виробництво, яке протягом останніх років досягає значних успіхів. Проте, дивлячись на великі можливості в розвитку цієї сфери, поки що зовсім не має належної збалансованої підтримки з боку держави. Це стосується гарантійної системи, яка б включала в себе певні стандарти, а також установи з інспекції та сертифікації, забезпечувала б відповідність органічним стандартам усього процесу аграрного виробництва та переробки сільськогосподарської сировини до рівня кінцевої продукції, включно з її упаковкою та маркуванням. Однією з головних проблем в даній сфері є відсутність належноорганізованої системи сертифікації органічного сільського господарства.

Перспектива органічного сільського господарства в Україні, перш за все, полягає в належному рівні розвитку системи сертифікаційного забезпечення, що і зумовлює актуальність написання даної статті. Застосування сертифікації для визнання продукції органічною, за умов, коли продукція відповідатиме усім фактичним ознакам (технології виробництва, вимогам щодо вмісту, методів обробки і т. д.), а також пройде процедуру сертифікації, буде вважатися органічною у всіх її вимірах. Саме тому, для органічного сільського господарства така ознака як сертифікація є невід'ємною складовою виробництва продукції.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблемою розвитку та впровадження системи сертифікації органічного землеробства, виробництва екологічно-чистої продукції присвячені праці таких сучасних вітчизняних та зарубіжних вчених, як: М.В. Капштика [1], О.О. Котирла [1], В.І. Артиші [2], В.М. Вовка [3], П. Скрипчука [4], М.І. Шаповала [5]. Попри це, не применшуючи внеску зазначених вчених у дослідження даної проблематики, ці дослідження є фрагментарними, недостатніми, особливо, що стосується процедури впровадження системи сертифікації органічного сільського господарства в Україні.

Метою статті є дослідження та визначення системи заходів відповідних структур, спрямованих на формування та розвиток системи сертифікації органічного сільського господарства в Україні.

Виклад основного матеріалу. Провідну роль у формуванні стандартів та міжнародній акредитації установ, які займаються сертифікацією органічної продукції на відповідність цим стандартам, відіграє Міжнародна федерація органічного сільського господарства (IFOAM) – міжнародна неурядова організація, яка поєднує понад 700 активних організацій-учасників у близько 100 країнах світу. Ще в 1980 році федерація сформулювала перші "Базові стандарти IFOAM щодо органічного виробництва та переробки", а згодом почала здійснювати оцінку сертифікаційних установ на врахування ними зазначених базових стандартів, використовуючи для цього розроблений нею "Акредитаційний критерій IFOAM" [6].

За час свого існування ці базові стандарти та акредитаційний критерій, набули вдосконаленої форми в результаті тривалих та інтенсивних консультацій, і на сьогодні мають світове визнання та зареєстровані як "міжнародні стандарти ISO". Базові стандарти IFOAM є основою як для багатьох стандартів у приватному секторі, так і у державному регулюванні різних країн, зокрема Директиви ЄС 2092/91.

Програма добровільної міжнародної акредитації сертифікаційних установ, Міжнародної федерації застосовується як для членів IFOAM, так і установ, які не входять до членів даної організації. Проведення акредитації здійснюється незалежною компанією IOAS, заснованою федерацією, яка побудована на базових стандартах й акредитаційному критерію IFOAM. В рамках IOAS на теперішній час ак-

редитацію здійснили або акредитуються 29 сертифікаційних установ із таких країн, як США, Європа, Японія, Австралія, Китай, країни Латинської Америки й т.д., що займають близько 50–60 % світового обсягу сертифікаційних послуг. Акредитовані IOAS установи укладають між собою багатосторонні угоди, а також двосторонні угоди, які полягають у взаємному визнанні їхніх сертифікацій.

Державне регулювання в сфері органічної продукції в Європейському Союзі здійснюється за допомогою Директиви ЄС 2092/91, яка:

– визначає загальні рамки та принципи органічного сільського господарства, вимоги до процесу виробництва сільськогосподарської продукції, її переробки та виготовлення харчових продуктів, ознаки та маркування органічної продукції;

– скасовує національне регулювання і створює єдиний ринок органічної продукції;

– створює систему інспекції/контролю органічної продукції, в тому числі при її імпорті в країни ЄС;

– відкриває ринок органічної продукції в ЄС для імпорту з "третьох країн" [7].

Дана система інспекції продукції органічного походження в ЄС є змішаною – державно-приватною. В країнах ЄС акредитацію приватних сертифікаційних установ та нагляд за їхньою діяльністю проводять державні органи, які здійснюють контроль за фермерськими господарствами, харчовою промисловістю а також, імпортерів з інших країн, сертифікуючи їхню продукцію відповідно до тих чи інших бізнесових стандартів, щоб ті, в свою чергу, відповідали вимогам законодавства ЄС (фактично базовим стандартам IFOAM). Органічна продукція, яка постачається до країн ЄС з інших країн передбачає обов'язкову наявність сертифікату, виданого сертифікаційною установою та акредитованою в ЄС.

Затримка росту світового ринку органічної продукції та перешкоди в збуті її спричинені існуючими відмінностями, як державного регулювання органічного сільського господарства різних країн, так і приватними стандартами. Міжнародну гармонізацію базових вимог до органічної продукції на сьогодні досягається за допомогою програми акредитації сертифікаційних установ IFOAM. Вибір конкретного бізнесового стандарту та сертифікації органічної продукції можливий лише покупцем та споживачем. Вони купуватимуть тільки ту продукцію, якій довіряють.

Про національну систему сертифікації в нашій країні говорити поки що рано, оскільки Закону, який би регламентував органічне виробництво в Україні, ще немає. На сьогоднішній день виробництво органічної продукції у країні сертифікується представниками іноземних компаній, які діють у відповідності до норм та стандартів, дійсних для країн ЄС, а іноді – США та інших. Іноземних сертифікуючих структур в Україні близько дванадцяти. Давно працюють такі як Контрол Юніон (Нідерланди), ІМО (Швейцарія), а також представники Італії, Німеччини, Угорщини, Польщі тощо. З 2009 р. міжнародну акредитацію отримала й українська структура "Органік Стандарт". "Органік стандарт" – це швейцарський проект створення сертифікаційних органів в Україні. Дана структура працює в партнерстві зі Швейцарським інститутом органічного землеробства та Інститутом екологічного маркетингу. За період свого існування організація проінспектувала близько 30 господарств у різних регіонах України. "Органік стандарт" – перша організація в країні, що дає можливість національним товаровиробникам позиціонувати свою продукцію під знаком, що засвідчує органічне походження продукту. Вона має власну емблему, яка показана на рис. 1 [8].

Рис. 1. Емблема української компанії із сертифікації органічного виробництва – ТОВ "Органік Стандарт"

За міжнародними вимогами відповідність якості можна визначити, знайшовши на упаковці відповідне маркування – зображення зеленого журавля та напис "Екологічно чисто та безпечно" (рис. 2) [9], який засвідчує відповідність критеріїв екологічності впродовж всього життєвого циклу. Даний знак надається продукції, яка пройшла процедуру сертифікації відповідно до міжнародного стандарту ISO 14024 в міжнародній системі незалежної сертифікації SIC (System of Independent Certification).

Нині в Україні є доволі багато сільгоспвиробників, які хочуть займатися органічним землеробством. Справа в тому, що відсутній ринок органічної продукції і закон, який би регламентував систему виробництва даної продукції та її маркування. Для ведення органічного виробництва, потрібна деталь-

на документація, за допомогою якої, можна було б здійснити нагляд за технологічним процесом в господарстві, рухом готової продукції. Але, на жаль, більшість господарств такої документації не ведуть або вона здійснюється на неналежному рівні.

Рис. 2. Маркування органічної продукції в Україні

Перехід до органічного виробництва – це серйозне рішення, зроблене сільськогосподарським товаровиробником. При переході до цієї системи ведення сільського господарства істотно змінюється структура бізнесу, система управління та фінансів, тому необхідно усе ретельно зважити, перед прийняттям цього рішення. Фермери, які планують перейти на органічні методи господарювання, мають усвідомити та навчитися тому, як створити всі умови для захисту природи на території господарства та одночасно підвищити продуктивність сільськогосподарського виробництва. Для цього представники сільськогосподарського підприємства або фермери мають звернутися в орган сертифікації для отримання консультації про стандарти органічного виробництва та порядок реорганізації свого господарства. Звернувшись до органу сертифікації, фахівці видають детальний пакет документів, який включає форму-заявку, опис процедури проходження сертифікації, а також форму для детальної характеристики виробничої діяльності (так званий "профайл") заявника – потенційного органічного оператора. Заявник повинен подати заповнену аплікаційну форму і інші вже згадані документи у відповідний орган сертифікації. У разі потреби цей орган має право отримати додаткову інформацію від органічного оператора стосовно його господарської діяльності.

Після надання заповненої анкети-заявки орган сертифікації висилає операторові контракт, пропозицію по проведенню інспекції і сертифікації, а також рахунок на оплату послуг з сертифікації. Уточнюється також порядок проведення платежів. У разі потреби операторові також висилаються стандарти органічного виробництва. Орган сертифікації визначає дату і час проведення інспекції, погодивши їх з оператором.

Ці описи господарства (профайла) з детальною характеристикою виробництва звіряють під час огляду господарської діяльності заявника (оператора). На основі відвідування оператора, інспектор готує звіт, який підписує заявник. На основі звіту сертифікаційна комісія приймає рішення про надання заявникові статусу "органічного оператора".

Надалі, згідно графіку, орган сертифікації проводить ревізію й аналіз якості продукції оператора для підтвердження і продовження ліцензії.

Покрокова схема планування переходу на систему органічного виробництва:

1. Створення якісного плану переходу до органічного господарювання.
2. Розробка бізнес-плану господарської діяльності в умовах переходу на органічний метод.
3. Визначення і узгодження з органом сертифікації терміну перехідного періоду.
4. Звернення до фахівців-консультантів по допомогу для отримання відповідних консультацій і підтримки.
5. Відвідування господарства, яке вже перейшло на органічне виробництво для вивчення досвіду, виявлення слабких сторін, проблем і методів їх рішення в умовах органічного виробництва.
6. Розробка власної маркетингової стратегії збуту органічної продукції.
7. Звернення до органу сертифікації для отримання переліку стандартів і бланка заяви.
8. Отримання усіх необхідних документів для заповнення заяви.
9. Визначення тривалості перехідного періоду (1–3 року) залежно від початкового стану господарства і його галузей.
10. Складання плану діяльності господарства в умовах органічного господарювання.
11. Заповнення і передача заявки відповідному уповноваженому органу сертифікації.
12. Призначення дати проведення перевірки.
13. Наступний збір інформації про органічне виробництво і ринки збуту продукції.
14. Проведення першої щорічної перевірки господарства.
15. Звіт інспектора перед органом сертифікації.
16. Отримання сертифікату про реєстрацію (ліцензія на перший рік) або узгоджувального листа.

Таким чином, сертифікація сільськогосподарського виробництва полягає в тому, що спочатку виробник подає заявку, де детально описується діяльність підприємства. Після чого представники сер-

тифікаційного органу виїжджають на інспекцію до господарства і по закінченні роботи складають відповідні документи. На основі їхніх даних в Інституті екологічного маркетингу в Швейцарії фахівці роблять висновок: надають сертифікацію або встановлюють "перехідний період".

В Україні сертифікація виробників органічної продукції здійснюється відповідно до таких стандартів органічного виробництва:

1. Українські приватні стандарти органічного сільськогосподарського виробництва і маркування сільськогосподарської продукції та продуктів харчування Асоціації "БІОЛАН Україна".

2. EU: Regulation (EEC) № 2092/91. Постанова ЄС № 2092/91 від 24 червня 1991 року про органічне виробництво та відповідні правила маркування сільськогосподарських і харчових продуктів [7].

3. JAS: Japanese Organic System : Закон Японії по стандартизації і маркуванню сільськогосподарської і лісової продукції № 175 з відповідними вказівками, що стосується органічного виробництва.

4. NOP: Національна органічна програма США. Американські Стандарти НОП США (Міністерство сільського господарства США, Служба сільськогосподарського маркування 7 CFR частина 205, Національна Органічна Програма) і пов'язані вказівки на органічне виробництво [10].

5. BioSuisse: Стандарти Біо Свис Асоціації Швейцарських організацій виробників органічної продукції.

Аналізуючи вітчизняне законодавство у даній сфері, перш за все, необхідно виокремити Декрет Кабінету Міністрів "Про стандартизацію і сертифікацію" від 10 травня 1993 року, що визначає правові та економічні основи систем стандартизації та сертифікації, встановлює організаційні форми їх функціонування на території України [11].

Завданням держави стане налагодження процесу акредитації українських сертифікаційних установ. Важливо те, що процес сертифікації відіграє важливу роль в функціонуванні ринку органічної продукції. Лише дотримання всіх вимог до його належного виконання отримає визнання на світовому ринку органічного виробництва. Провівши процедуру сертифікації, виробники матимуть можливість здійснити спеціальне маркування на вироблені ними органічні продукти, чим зможуть донести до споживачів інформацію про екологічність та корисність виробленого продукту харчування.

Проведення сертифікації в законодавчо нерегульованій сфері здійснюється на добровільних засадах: у визначеному договорі між заявником (виробником, постачальником) та органом із сертифікації. При цьому підтверджується відповідність продукції, систем якості, систем управління якістю, систем управління довкіллям, персоналу будь-яким заявленим вимогам. Орган із сертифікації встановлює правила проведення сертифікації, визначає учасників робіт із сертифікації. Сертифікація на добровільних засадах може провадитися також органами із сертифікації, уповноваженими на провадження робіт у законодавчо регульованій сфері [12].

На наш погляд, недержавні інституції мають проводити акредитацію експертів, сертифікацію фермерських господарств, налагодження діяльності переробних підприємств, створювати торговельні мережі, які б реалізували органічну продукцію, стимулювати наукові дослідження у даній сфері. Так, як вони є більш гнучкими при прийнятті рішень та впровадженні нових технологій аніж в аналогічних структурах державно-владного характеру, яким характерні імперативні методи управління.

Варто відмітити, що 25 травня 2007 року Верховною Радою у першому читанні був прийнятий проект Закону України "Про органічне виробництво" який має на меті визначення правових, економічних та соціальних основ ведення органічного сільськогосподарського виробництва, запровадження вимог щодо вирощування, виробництва, переробки, сертифікації, маркування, перевезення, зберігання та реалізації органічної продукції (сировини) та органічних продуктів харчування. Проте, прийнятий Парламентом законопроект все ж містить перелік недосконалих положень, що стосуються сертифікації та маркування органічної продукції, не враховуючи зарубіжних досягнень у цій сфері, зокрема – недостатнім чином регламентована діяльність недержавних органів сертифікації та маркування, проте саме їм відводиться пріоритетна роль у більшості країн з розвинутим органічним сільським господарством.

Таким чином запровадження системи сертифікації щодо виробництва органічного сільського господарства:

1. Сприятиме зростанню українського органічного сектору та його інтеграції у світову торгівлю.

2. Знизить рівень безробіття та бідності, особливо у сільській місцевості, шляхом надання доступу до нових можливостей ринку малим, середнім та великим підприємствам та іншим господарським товариствам до органічної мережі.

3. Забезпечить більшу довіру серед споживачів та покупців через відповідність вимогам до органічної продукції, сировини, та органічного виробництва, встановленим у нормативних документах. Це сприятиме попиту на дану продукцію, а від так і бажання фермерів здійснювати виробництво органічного сільського господарства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Капштика М.В. Довідник міжнародних стандартів для органічного агровиробництва / М.В. Капштика та О.О. Котирло // Навчально-координаційний центр сільськогосподарських дорадчих служб. – К.: СПД Горобець Г.С., 2007. – 356 с.
2. Скрипчук П. Екологічна сертифікація як інструмент виробництва та споживання екологічно чистої продукції : Економічні проблеми природокористування / П. Скрипчук // Економіка України: Політико-економічний журнал / Мін. економіки України; Мін. фінансів України та НАНУ. – К., 2006. – № 3. – С. 55–63.
3. Вовк В.М. Сертифікація органічного сільського господарства в Україні: сучасний стан, перспективи, стратегія на майбутнє / В.М. Вовк // Матеріали міжнародного семінару "Органічні продукти харчування. Сучасні тенденції виробництва і маркетингу". – Львів, 2004. – С. 3–7.
4. Артиш В.І. Управлінські аспекти розвитку виробництва, екологічно чистої продукції в сільському господарстві України / В.І. Артиш // Науковий вісник Національного аграрного університету: Зб. наук. праць – К., 2006. – № 102. – С. 242–247.
5. Шаповал М.І. Основи стандартизації, управління якістю і сертифікації: Підручник / М.І. Шаповал; Європейський університет. – 3-є вид., перероб. і доп. – К.: Європейський університет, 2001. – 174 с.
6. Базові стандарти IFOAM щодо органічного виробництва й переробки / [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.ifoam.org>
7. Директива ЄС № 2092/91 / [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://eur-lex.europa.eu>
8. Зелена Хвиля / [Електронний ресурс] режим доступу: <http://ecocludua.com>
9. Центр екологічної безпеки споживачів / [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.ecoinfo.com.ua>
10. Американські Стандарти НОП США (Мін. с/г США, с/г Марк. Служба 7 CFR частина 205, Національна Органічна Програма) // FEDERAL ORGANIC FOODS PRODUCTION ACT OF 1990 / 7 U.S. Code including amendments as of January 1. – 2004.
11. Про стандартизацію і сертифікацію: Декрет Кабінету Міністрів від 10 травня 1993 року // Відомості Верховної Ради України від 06.07.1993 р. – 1993. – № 27, стаття 289.
12. Федерація органічного руху України // [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://organic.com.ua/uk/homepage/2010-01-26-13-44-3>

УДК 658.012:338.242

**ОСОБЛИВОСТІ ОПЕРАТИВНОГО ПЛАНУВАННЯ
НА ГІРНИЧО-ЗБАГАЧУВАЛЬНИХ КОМБІНАТАХ В УМОВАХ КРИЗИ**

Міщук Є.В., ст. викладач
Криворізький технічний університет

В статтє предложены подходы к оперативному планированию на горно-обогатительных комбинатах с учетом диагностики кризисного состояния.

Ключевые слова: планирование, бюджетирование, кризисное состояние, диагностика, комплексный показатель.

Approaches to the efficient planning on the ore mining and processing enterprises with regard for diagnosis of a crisis condition are suggested in the article.

Key words: planning, budgeting, crisis condition, diagnostic, complex index.

Проблема та її зв'язок з науковими та практичними завданнями. Протягом останніх п'яти років економічні показники діяльності гірничо-збагачувальних комбінатів, як і інших підприємств гірничо-металургійного комплексу невпинно покращувались. До жовтня 2008 р. обсяги виробництва підприємств стрімко зростали. Усі були заспокоєні досягнутими результатами. Ніхто не очікував на кризу. Проте у четвертому кварталі 2008 р. вперше за останні роки уся галузь відчула значних втрат, на ряді підприємств призупинилося виробництво. Скорочення попиту на продукцію підприємств галузі, зниження її ціни, зменшення обсягів виробництва і реалізації призвело до значного погіршення економічного стану гірничо-збагачувальних комбінатів. Ефективність їх функціонування в таких умовах залежить від швидкості реагування на зміни зовнішнього середовища, раннього розпізнавання кризи та реалізації комплексу заходів щодо її попередження, а також обґрунтування управлінських рішень на оперативному рівні. Ці завдання вирішуються в процесі економічної діагностики як складового ком-